

Қазақ әдебиетінде өзіндік орны бар

*Көрнекті ақын, публицист және аудармашы
Ғаббас Жұмабаевтың белгісіз қырлары жөнінде*

СПАНДИЯР КӨБЕЕВТІҢ АУЫЛДАСЫ

Еліміздегі қолына қалам ұстаған зиялы қауым арасында талантты ақын, дарынды журналист әрі шебер аудармашы Ғаббас Жұмабаевты білмейтіндер кемде-кем.

Осы жазбамызды дайындау барысында «Ғаббас Жұмабаев халқына несімен қымбат?» деген сауалға жауап іздедік. Содан өзім Қостанай шаһарында тұратын оның жақын туған-туысқандарына арнайы жолығып, олардың айтулы тұлға жөнінде

жүректерінде сақталған сырлары мен көңілге түйген ойларына жүгіндім.

Бұл орайда әсіресе Ғабекеннің немере інісі болып келетін жаны жайсаң жігіт Балтабай Қабжанұлы мен келіні, поэзияны шексіз сүйетін әрі өзі де бірнеше әндерге мәтін жазған дарынды замандасымыз Күләштің жанашырлығы айрықша дер едім.

Сөзім жалаң болмас үшін қойын дәптерімізге жазып алған нақты дәлелдер мен дәйектерге сүйенгенім жөн болар. Ол 1924 жылы 5 мамырда қазіргі Меңдіқара ауданының Ақсуат деп аталатын табиғаты көркем елді-мекенінде туды.

Әрине, ұл баланың дүниеге келуі әрбір ата-ана үшін қуаныш. Өйткені, ол әулетті жалғастыратын ұрпақ. Шаңырақ иесі Жұмабай Байжанұлы өз заманының көзі ашық, көкірегі ояу, еті тірі азаматы-тын. Кезінде кәдімгі пошташы Салмағанбет деген болыстың атқосшысы секілді қызметтерді атқарды.

Ал, отбасын айрандай ұйытып отырған Кәлима апамыз жүзінен жылы шуақ төгіліп тұратын мейірбан жүректі асыл жан-ды. Ол тек отағасының алаңсыз жұмыс істеуіне жағдай туғызумен және кез-келген қазақ әйеліне тән үй шаруашылығымен айналысты.

Оны айналасындағылар алтын құрсақты ана ретінде де ерекше құрметтеді. Өзі жарық дүниеге әкелген перзенттерінің үшеуі кішкентай кездерінде шетінеп кетті. Қалған балаларының бесеуі бертін қайтыс болса, үш ұл мен екі қыздарын жастайынан еңбекке баулып, өз қатарының алды етіп тәрбиеледі.

Бұлар Қабдуәли, Қабжан, Қапиза, Нәпиза және бүгін сөз етіп отырған Ғаббас ағамыз болатын. Ол үйдің кенжесі болғанына қарамастан еркелікке салынған жоқ. Ауылды жерде тұрған соң мына тіршіліктегі бақыт пен табыстың қайнар көзі төгілген маңдай тер мен талпынысқа байланысты екенін ерте сезініп өсті.

Өнерге шексіз бейім еді. Басқа құрдастарындай көшеде уақытын босқа өткізгенше бір пайдалы

СЫРАҒАҢНЫҢ ДАРЫНДЫ ШӘКІРТІ

Ұлы отан соғысы жүріп жатқан кезде ол әскерге алынып, қанды майданнан бір-ақ шықты. Талай шайқастарға қатысып, өзінің жауынгерлік міндетіне адалдық танытты. Өлім мен өмірдің бел ортасында жүріп, қаншама кимас достарынан айырылды.

Окоптарда мұз жастанып, белуардан саз кешті. 1945 жылдың аяғында аман-есен туған жерге табан тіреді. Өзінің таңдаған кәсібі бойынша кіндік қаны тамған ауылында ұстаздық етіп, ұл мен қыздарды білім нәрімен сусындатты.

Ал, өзінің ғұмыр бойы аңсаған арманына қол жеткізіп, 1947 жылы облыстағы ана тілінде шығатын басылымға бастапқы кездері қатардағы әдеби қызметкер болып жұмысқа кірісті. Қысқа мерзімде кешегі майдангер тілшілік қызметте де алғы шептен көрінді. Редакцияның қара қазанында шындалып, өзінің нағыз әмбебап маман екендігін дәлелдеді.

Қазақтың қайталанбас тұлғаларының бірі, баспасөздің майталманы Шерхан Мұртазаның «Журналистің жегені – жантақ, арқалағаны – алтын» дегендей, кездескен қиындықтарға мойымады. Ол жауапты хатшы ретінде де басылымның безендірілуі мен мазмұнының артуына айтарлықтай үлес қосты. Бас редактордың орынбасары лауазымына дейін көтерілді.

Ол редакцияға келген мақалаларды қарап, өңдегенде құлпыртып жіберетін. Тақырып қоюға да өте шебер еді. Сондықтан авторлар өздерінің ризашылықтарын білдіріп жататын. Жылда Алматыда оқитын болашақ журналистер жоғарыда аталған басылымда өндірістік тәжірибеден өтетін. Одан тәлім алған дарынды жастар Төлеубай Ыдырысов, Жұмағали Ысмағұлов, Қасымхан Ерсарин және басқалар уақыт өте елімізге танымал тұлғаларға айналды.

Қостанайда сапарда болған қазақ әдебиетінің мақтаныштары Сәбит Мұқанов, Ғабит Мүсірепов, Иван Шухов, Темірғали Нұртазин, Ғали Орманов, Мариям Хәкімжанова, өнер майталмандары Серке Қожамқұлов, Капан Бадыровтар қуанышпен қарсы алып, ұжымда кездесулер ұйымдастыратын.

Даңқты жерлесіміз әрі әріптесіміз өз туып өскен ауылда ұстаздық қызмет атқарған, «Қалың мал» романын жазған Спандияр Көбеев, халық ақыны Омар Шипинмен туған бауырларындай болып кеткен-ді.

Оның білікті әрі дарынды журналист болып қалыптасуына Беген Байсақалов, Қасым Тоғызақов, Хасен Өзденбаевтардың ағалық қамқорлықтары

нәрсемен айналысқанды жаны сүйетін. Табиғаттың сұлулығына шексіз ғашық болғандықтан, қиялға беріліп түрлі сурет салатын. Өзі тәртіпті, қолға алған ісін тындырмай қоймайтын табанды бала болды. Сол кездің өзінде кітапты көп оқитын. Саздан мүсіндер, ағаштан кәдімгі көз тартатын ойыншықтар жасайтын. Әпкесі Нәпиза екеуі бір сыныпта оқыды. Бұлардың азамат болып қалыптасуында ағалары Қабдуәлидің қамқорлығы мен сіңірген еңбегі аз емес-ті.

Кейбір қолға түскен мәліметтерге қарағанда, оның сөз өнері яғни әдебиетке деген іңкәрлігі сонау мектептің бесінші сыныбында жүргенде басталды-ты. Білім ордасындағы қабырға газетіне өлеңдері жиі жарық көрді. Уақыт өте Меңдіқара аудандық және облыстық «Большевиктік жол» (қазіргі «Қостанай таңы») газетіне шағын мақалалар жазып, ауылда тілші бала атанды. Жан-жағындағы туысқандары мен ұстаздары оның болашақта өмірін шығармашылықпен байланыстыратындығына нық сенді.

Алдына үлкен мақсат қойған бозбала осы өңірдегі барша ұстаздардың алтын ұясына айналған Меңдіқара қазақ педагогикалық училищесіне қабылданып, сонда өңірден шыққан әрі есімдері әлемге танылған тұлғалармен бірге оқыды.

ерекше болғандығын өзі дүниеден өткенше өзгелерге ұмытпай айтып жүрді.

1955 жылы Алматы қаласындағы жоғары партия мектебіне жіберілді. Тынбай ізденіс үстінде жүретін әрі жеке шығармашылығын үйлестіре білетін азамат оқу орнын аяқтаған соң, сол үлкен шаһарда біржола қалды. Жазушылар Одағына қабылданды.

Бұл әсем қала нағыз өнер мен мәдениеттің ордасы екені көпшілікке аян. Өйткені, онда өзі секілді жан-жақтан келген қаламгерлермен тонның ішкі бауындай араласып, жаңа ортаға тез бейімделді. Оны Қазақстан Жазушылар Одағындағы түрлі кездесулердегі көрнекті қаламгерлердің ұлағатты сөздерін тыңдау, баспалардан шығып жатқан қатарластарының кітаптарымен танысудың өзі алға құлшындырып, шабытын қамшылады.

Ол осы шаһарда республикамызға танымал «Қазақ әдебиеті» газетінде, содан кейін «Жұлдыз», «Мәдениет және тұрмыс» журналдарында бөлімдерді басқарды. Таралымы көп басылымдардың абырой - беделін көтеруге барын салды.

Сол кездегі аты дүркіреп, жемқорлар мен жатып ішерлердің мысын басатын «Ара» журналында фельетоншы болды. Онда қаламы қарымды

қаламгердің жазғандары көздеген нысанасына дәл тиіп, талай тоғышарлар мен түйені түгімен, биені бүгімен жұтатындардың ұйқысын қашырды.

Кейін Қазақ ССР Министрлер Кеңесі жанындағы ақпараттық агенттікте аудармашы болған шақтың да ол үшін орны бөлек. Бұл қызмет те терең білім мен кәсіби шеберлікті айтпағанның өзінде, айрықша сауаттылықты қажет ететіндігі белгілі. Әріптестерінің арасында өзіндік қолтаңбасымен дараланды.

АЛМАТЫДА ЕЛІМІЗГЕ КЕҢІНЕН ТАНЫЛДЫ

Алматы шын мәнінде Ғаббас аға үшін құтты болды. Осында 1955 жылдан бастап өмірінің соңғы күндеріне дейін тіршілік кешті. Еліміздегі көрнекті ақын, айтулы публицист әрі шебер аудармашыға айналды.

Ол ешқашан да лауазымға немесе байлыққа қызыққан жоқ. Үйіне кіріп келген адамның көзі қабырғалардағы сөрелерге қойылған кітаптарға түсетін. Жұртшылық қаладағы кейбір кітапханаларда кездеспейтін сирек рухани қазыналарды осы шаңырақтан кездестіретін.

Сол кезеңдерде әріптестерінің көбі күндіз газет-жур-

налдарда, баспаларда қызмет атқаратын. Сондықтан да Ғаббас Байжанұлы да көбіне үйдегілердің бәрі ұйқыға жатқан кезде жазу үстеліне отыратын. Өзінің жастық шақтан бері үйреншікті серігіне айналған мәшінкесін тықылдатып, түннің бір уағына дейін өндіріп тастайтын. Таңертең түк білмегендей жуынып, шайынып, күнделікті жұмыс орнына аяндайтын.

Осылайша, Алматыда жылдың төрт мезгілінде үздіксіз шығармашылықпен айналысып, оқырмандарының ыстық ықыласына ие болды. Дүниеге келген көркем туындыларының әрқайсысы қаламгер үшін өзегін жарып шыққан туған перзенті секілді көрінеді емес пе.

Өткен жылдары оның баспалардан «Нөсер», «Мерей», «Арманым», «Жомарт күз», «Алтын толқын», «Қоңыржай», Жыр ғұмыры», «Исповедь» (орыс тілінде) секілді өлең, баллада, поэмалардан тұратын жинақтары жарық көріп, халық тарапынан жоғары бағасын алды.

Даңқты жерлесіміздің қаламгерлік ерекше бір қыры – аудармашылығы еді. Мұндай қабілет кез-келген жазушыға қона бермейді. Оған үлкен біліктілік, жан-жақтылық, биік өре мен парасат қажет. Мұндай қасиеттің бәрі Ғабекеннің тұла бойынан табылды.

Осы орайда ол тәржімалаған классикалық туындылардың қатарында орыстың ұлы жазушысы Лев Толстойдың «Крейцер сонатасы» повесі мен он шақты әңгімесін, Коста Хетагуровтың өлендер жинағын, Г.Х.Андерсеннің ертегілер кітабын, Самед Вургунның «Бакудастан» поэмасын, Бальзактың «Шегірен былғарысы», Н.Тихоновтың, С.Прокофьевтің және басқа да талантты жазушылардың шығармаларын қазақ тілінде сөйлетті. Сонымен қатар Африка, Азия елдерінің көптеген еңбектерін аударды.

Кейіпкеріміздің басқалардан тағы бір дараланып тұратын қасиеті екі тілге бірдей жүйрік-ті. Сондықтан да ол қазақтың ұлы қаламгерлерінің туындыларын орыс тіліне шебер тәржімалады. Бұл орайда талғампаз әрі суреткер тұлға, қазақ әдебиетінің ұлы жазушысы Ғабит Мүсіреповтың «Ұлпан» романын орыс тіліне аударуы мұның қандай деңгейдегі қаламгер болғандығын көрсетеді. Өйткені, ол өзінің халық жүрегінен берік орын тапқан көркем шығармасын кез-келген адамға сеніп тапсыра бермейтіндігі аян.

Бұдан басқа да көптеген прозалық туындылардың авторлары Сәбит Мұқанов, Ілияс Есенберлин, Хамза Есенжанов, Садықбек Адамбеков және өзге де жазушылармен тығыз байланыста болып, олардың шынайы алғысына бөленді.

Ғаббас Байжанұлы өзінің журналистік жолында

яғни жазу-сызуға бейімділік танытқан кезеңде өзіне ақ батасын беріп, тәлімгерлік еткен көрнекті ақын, Торғай өңірінің тумасы Сырбай Мәуленовты ғұмыр бойы ұстаз тұтып өтті. Себебі, Сырекен сөзге қандай шешен болса, поэзияның шыңына көтерілген төкпе ақын еді. Жай мақаласының өзі де көркем дүниедей оқылатын.

Ал, кейіпкеріміз шығармашылық жолында талай дарынды жастарға ардақты аға атанып, олардың қабілетін ұштауға жанашыр болды. Солардың бірі – «Большевиктік жол» газетінде бірге қызмет атқарған шәкірті Сырлыбай Бүркітбаев еді. Кейін мен де бұл кісінің де шарапатын көрдім.

САН ҚЫРЛЫ САҢЛАҚ

Жазушы әрі ақын Ғабекеннің жұрт біле бермейтін, өзге де кейінгі қолына қалам ұстаған әріптестеріне үлгі боларлық қырлары мен сырлары аз емес. Оның ең бастысы – досқа адалдығы, қонақжайлығы, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсете білгендігі.

Қонақжайлығына келетін болсақ, өзінің тұрып жатқан пәтері үлкен болмаса да, алыстан ат басын бұрған аға-інілерін қонақ үйлерге жібермей, өз үйіне қондыратын. Зайыбы оларға қабақ шыту дегенді білген емес.

Ол кезінде ұлтымыздың аузында жүрген айтулы тұлғалар – халқымыздың біртуар перзенті Бауыржан Момышұлымен сыйласты. Сондай-ақ, қазақ әдебиеті мен мәдениетінің мәйталмандары Олжас Сүлейменов, Ғафу Қайырбеков, Хамит Ерғалиев, Елубай Өмірзақовтармен адами және достық игі қарым-қатынаста болды. Өнердегі қол жеткен табыстарымен бөлісті. Өнердің болашағы жайлы жарқын ойларын ортаға салды.

Қазақ елінің мақтаулы ұлы сөз өнерінен басқа да замандастарының жадында қалған беймағлұм қырларына келсек, ол жас кезінде кілем тоқумен де айналысты. Үй ішінде жиһазды да өзі жасай беретін. Жан-сарайы сұлулыққа күштар болумен қатар, қызметтен қолы бос кездері қазақтың қара домбырасын күмбірлете шертіп, асқақтата ән салатын дағдысы да бар еді. Бұл шақтарда оны қоршаған кісілер сілтідей тынып, ұйып тыңдап қалатын.

Ғаббас аға өз елі мен жұртын ерекше сүйді. Кіндік қаны тамған Ақсуатын аузынан тастамай айтып жүретін. Оның сол жердегі Алакөлге байланысты шығарған өлеңі де назар аударарлық.

Айдарлы қамыс Алакөл,
Айналасы тұзды көл,
Барғың келсе, бара бер

Арасында біздің ел, - деген өлең жолдарынан Ақсуат ауылы көз алдына көлденеңдеп тұра қалатыны даусыз.

Ол досқа кіршіксіз көңілмен қараумен бірге үлкен қаладан жырақта жатқан туған-туысқандарына да кең құшағы әрдайым ашық еді. Олар Алматыға артынып-тартынып, сағынысып келгенде қуана қарсы алатын. Бұл орайда бауырлары Қалампыр, Бәкиза және жиені Майраның тебірене айтқан өңгімелерінен көп жайды көңілге түйдім.

Оның құдай қосқан қосағы Ләтипа апамыз да Қостанай өңірінің қызы-тын. Екеуі тату-тәтті тіршілік кешіп, төрт перзент сүйді. Тұңғыштары Төленді, содан кейін Алмагүл, Жұлдыз, Айгүлдер шаңырағының бақыты мен берекесіне айналды.

Мәселен, Жұлдыз есімді ұлы ағамыз Қазақстан Жазушылар Одағының органы «Жұлдыз» журналында қызмет атқарып жүргенде туылғандықтан оның аты-жөнін осылай атапты.

Мынау бес күндік жалғанда кім мәңгілік дейсіз. Оның жары Ләтипа да қазір арамызда жоқ. Ғабекең 1980 жылы нағыз кемеліне келген 56 жасында көз жұмды. Оның көрмеген қызығын жары көріп, бертін дүниеден озды.

Олар Алматыдағы Кеңсай зиратында тыныстап жатыр. Алайда, ұрпақтары- жеті ұл мен қыздары ғұмырларын жалғастырып келеді. Соған тәуба дейміз. Әулеттің кенжесі Айгүл қарындасымыз көп қырлы әкесі жайлы тебіреніспен еске алады. Оның сөздері тыңдаған жанның жүрегін еріксіз толқытады.

Көрнекті қаламгер отбасында ардақты әке, сүйікті жар, ғибраты мол ата бола білді. Кезінде қиналған жандарға қол ұшын созып, қайырымдылық танытты. Ізгі қасиеттері перзенттеріне де жұқты.

Өмірі қысқа болса да артында өшпес рухани мұра мен қазына қалдырды. Ғаббас Байжанұлының тірісінде сүйікті халқына сіңірген еңбегі мен жазушылық жарқын дарынын жерлестері ұмытқан емес.

Сөз зергерінің 70 жылдық мерейтойына байланысты туған әпкесі, қазақтың қайраткер қызы Нәпиза Жұмабаеваның тікелей ұйытқы болуымен Меңдіқарадағы қазақ гимназиясына оның есімі беріліп, білім ордасының алдына ескерткіш тақта қойылды. Енді, ғасырға толуына байланысты биыл сонау бір жылдары өзі еңбек жолын бастаған облыстық баспасөздің қара шаңырағы «Қостанай таңы» газеті ғимаратының қабырғасына мемориалдық тақта орнатылмақ.

- Ғаббас ағамыздың 100 жылдық мерейтойы - тек Жұмабаевтар әулетінің ғана емес, күллі қостанайлықтар мен қазақ халқының мерейі. Қарымды қаламгерге көрсетілген ілтипат, сөз өнеріне деген құрмет. Ұлты мен ұрпағы бар кезде оның есімі мәңгілік өшпейді, - дейді Балтабай Қабжанұлы.

Ел үшін атқарылған адал еңбек, төгілген маңдай тер ескерусіз қалмайды. Қостанай өңірінде қолға алынғалы жатқан игі шаралар осы сөзіміздің нақты айғағы.

Оразалы ЖАҚСАНОВ